

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIAZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
כתובת: ת.ד. 17209 תל אביב 69051
דואר אלקטרוני: lili@lyhaber.com
טלפון: 09-9579540 פקס: 054-4436366

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל **מאמר חתימה** **סופה ואוצרים** **החנה** גליון 18, ספטמבר 2007 תשרי ה'תשס"ח

נלחמים להכרה, מאבקה של המחתרת היהודית בקרקוב

תערוכה חדשה נפתחה לאחרונה במוזיאון יהדות גליציה שברחוב דיור 6 בקרקוב. התערוכה מציגה את מאבק המחתרת היהודית בקרקוב בשנות החורבן וחי הקהילה היהודית בעיר בשנים 1939-1945. התערוכה משלבת תמונות, טקסטים ואלמנטים קוליים, ובוחרת את היחסים המורכבים בין אלה הקוראים להתנגדות המזוינת למתנגדיהם, בתקופה שלפני ואחרי הקמת הגטו.

חלקה הראשון של התערוכה מתמקד בהתנגדות הבלתי מזוינת בשנות הכיבוש, שעיקרה המשך החיים התרבותיים, הדתיים ואינטלקטואליים. בנסיון להתנגד לאיסורים שהטילו הגרמנים, ולמרות הסכנה והעונשים הצפויים, המשיכו היהודים ללמוד וללמד בבתי הספר המחתרתיים, להפגש ללימוד תורה ותפילה, להדפיס עיתונים ולהעלות מופעי תרבות ופעילות חברתית. בחלק השני של התערוכה מוצגת ההיסטוריה של התארגנות תנועות הנוער בארגון היהודי הלוחם (ŻOB), בוורשה ובקרקוב, תוך השוואה בין מצבם של היהודים בגטאות של שתי הערים. שיאו של הפרק מציג את ההתקוממות המזוינת בדצמבר 1942, והתוצאות הטרגיות למשתתפים.

תמונות מהתערוכה החדשה במוזיאון

מי יודע?

שמעון ניצני מחפש מידע על משפחות ציינוירט ושכטר מקרקוב. משפחת ציינוירט גרה בקרקובסקה 35, והחורים יהודה ומינדל וילדיהם חוה, יוכבד, שרה, גיטל, ראובן, שבח ויצחק ברוך שנרצחו בשואה. מינדל היתה בת למשפחת שכטר ואחיה היו אברהם, ברכה ורינה. מי שיש בידו פרטים כלשהם על המשפחה, מתבקש להתקשר לשמעון 08-9956376 או 054-2343568.

וולף (הידוע בכינויים וילק ו-אוברק) פלדשטיין, יליד 8 דצמבר 1923, היה בין "יהודי שידלר" בברלין. כשהצבא הסובייטי התקרב לאזור הוחלט להבריח את אוסקר שינדלר ורעייתו אמיליה לאזור הכיבוש הגרמני. שבעה התנדבו לקחת חלק במבצע: ריכרד רכן וחברתו אסתר פנקוס, דולק גרינהוט (לימים דן גרנות), פולדק דגן, אדק הויברגר, זאב שניץ ווילק פלדשטיין. לאחר תלאות רבות בדרך הגיעה הקבוצה עד לקונסטנץ שעל אגם בודן, באזור הכיבוש הצרפתי, ושם התפזרה. וילק נשאר מספר חודשים בקונסטנץ, ותכנן עליה לישראל. קורות חייו אחר כך נשארו עלומים.

כל היודע פרטים על קורותיו של אוברק מתבקש למסור למערכת.

הכנס השנתי ה-19 של ילדים ניצולי שואה יתקיים בירושלים 5-8 נובמבר 2007. בכנס ישאו דברים הרב ישראל לאו ופרופ' אהרון ברק. בתוכנית: הרצאות, סמינרים, ופגישות לפי ארצות מוצא. המעוניינים להשתתף ירשמו באתר האינטרנט של יד ושם או באתר של עמותת "יש" (ילדי שואה).

קרדינל קרקוב: "על הכנסיה לרסן את רדיו מריה"

הקרדינל סטניסלב דז'ביש מקבל מיד לילי הבר ספר תורה בעברית ופולנית, שיצא לאור לאחרונה בקרקוב

הקרדינל סטניסלב דז'ביש (Stanisław Dziwisz) מקרקוב ומי שהיה חברו ומזכירו האישי של האפיפיור ג'ון פאול השני יצא בדרישה פומבית לראשי הכנסיה לרסן את הכומר האנטישמי תדאוש רידזיק, המנהל את תחנת השידור הקתולית "רדיו מריה" ובשידוריו מלבה את האנטישמיות.

בכנס של בישופים, שהתקיים לפני כחודש, אמר הקרדינל דז'ביש כי הכנסיה לא יכולה להשאר אדישה לשידורים האנטישמיים של הכומר רידזיק ורדיו מריה, וכי יש צורך בהנהגה חדשה לתחנת שידור זו ולתחנת הרדיו טרבס (Trwam).

תגובה זו של הקרדינל באה בעקבות דברי בלע חוזרים ונשנים בתחנת הרדיו, בה הוצגו היהודים כתאווים בצע ונשיא פולין, לד קצינסקי, מוצג כמי שנכנע ללובי היהודי.

אתרים קרקובאים חדשים באינטרנט

לאחרונה הועלו לאינטרנט מספר אתרים מעניינים העוסקים בקרקוב. ביוזמת ארגון יוצאי קרקוב ובאמצעות פרויקט רילשיונט הועלה לאינטרנט המדריך לקרקוב, אשר כולל מידע מפורט ותמונות ומלווה בציון על גבי מפת העיר של כ-50 אתרים יהודיים בקרקוב כולל הגטו בפודגוז'ה ופלושוב (<http://krakowgd.blogspot.com>). את הספר "אב היתומים" המספר על חייו של סיני יזגמונט אלכסנדרוביץ' ובורסת היתומים ברחוב פודגוז'ה 6 אפשר לקרוא בכתובת http://ffather.blogspot.com/2007/08/blog-post_4598.html; בעקבות סיפורה של אירנה יוהנס בת קרקוב על החיים בזוהות שאולה בתקופת השואה נכתב מערך הדרכות, אותו אפשר למצוא בכתובת: <http://onrazor.blogspot.com/>.

מי מכס שיש ברשותו תמונות או מסמכים מקרקוב מהשנים שעד 1945, ומוכן לסייע לנו בהעמדתם לרשות הציבור, מוזמן לפנות למערכת.

החזן מ"הויכע שול"

בגליון יולי התפרסמה כתבה מעניינת מאד על "חזנים ידועים בקרקוב". חזני קרקוב ובעלי התפילה ששרתו את הקהילה היו לידועי שם בעולם הליטורגי, ועד היום זוכרים אותם, בהערצה. אני בטוח שכל אלה שהנושא קרוב לליבם התרגשו מאד לקרוא על חזנים אלה, על בתי הכנסת שבהם כהנו ובהם התפללו.

לי באופן אישי, כקרקובאי וכמתעניין בנושא החזנים והחזנות, חסר שמו של החזן הנודע ר' קלמן לייב ווילפילר על הייד. החזן ווילפילר כיהן, עד

לכיבושה של קרקוב, כחזן בבית הכנסת הנודע בשם "די הויכע שול" ברחוב יוזפה 38.

קלמן לייב ווילפילר היה לא רק חזן, אלא גם מנצח מקהלה ומוזיקאי. למד ניצוח וחזנות אצל אליעזר גולדברג הנודע בכינויו "לייזערקע", ניצח על מקהלות גברים ונערים בכמה מבתי הכנסת של קרקוב, כמו גם בבית הכנסת של ה' אייזיק ובבית הכנסת ברחוב שפיטלנה.

גם בגטו, בשנת 1941, ארגן והשתתף בקונצרט חנוכה בבית

אלימלך (מילק) בורשטיין

היקרא בחיפה רחוב על שם "החלוץ הלוחם"?

בדצמבר 1942. בפעולה זו נהרגו מספר קציני אס. אס. וגסטפו. כבר לפני עשרות שנים הציבו שלטונות פולין לוח זכרון על חזית הבנין שברחוב שפיטלנה, במקום שבו שכן קפה "ציגנריה" מול התיאטרון העירוני על שם סלובצקי. הכיתוב על גבי השלט שונה פעמיים, ורק בגירסתו האחרונה הוזכר גם חלקם של הלוחמים היהודים. וכך נאמר בשלט (בפולנית, וכאובתרגום חופשי לעברית): "בלילה שבין 24 ל-25 בדצמבר 1942 תקפו חיילים של גווארדיה לודובה וארגון הלוחמים היהודים את אולם ה'ציגנריה' שהיה מלא גרמנים, וגרמו אבדות כבדות לכובש". העובדות בשלט שגויות: הפעולה בוצעה ב-22 באותו חודש, והיא תוכננה, אורגנה ובוצעה על ידי יהודים בלבד.

עד כה לא זכתה פנייתו של פולדק לתשובה חיובית מראש עיריית חיפה, וגם פניות לערים אחרות בארץ נענו בשלילה.

יהודה (פולדק) מימון (וסרמן) פנה בבקשה, בשמו ובשם אחרים, לראש עיריית חיפה, לקרוא לאחד הרחובות או הככרות שבסביבה על שם "החלוץ הלוחם". במכתבו לראש העיר שוטח פולדק את סיפור גבורתם של חברי המחתרת "נלחם בשביל שלוש שורות בהיסטוריה, ובלבד שלא ייאמר שהנוער שלנו הלך כצאן לטבח". כ-60 חברי תנועות הנוער החלוצי, וביניהם חברי השומר הצעיר, גורדוניה, דרור-פרייהיט, הנוער הציוני עקיבא, הצופה והשומר הדתי, התאחדו והקימו מחתרת מתחת לאפס של הגרמנים, בבית הגנרל גוברנמנט. מטרתם היתה לבצע בעיר פעולות הרס ופגיעה בגרמנים, וגולת הכותרת של פעילותם היתה הפעולה הידועה בשם "ציגנריה", פעולה ראשונה שבוצעה בשטח הכיבוש הגרמני על אדמת פולין, ביום ה-22

הפרוכת שבמוזיאון בית הכנסת הישן בקז'ימייז'

במוזיאון ההיסטורי שבבית הכנסת הישן בקז'ימייז' מוצגת פרוכת מרהיבה, עשויה בד קטיפה כחול ורקמת זהב. הפרוכת התקבלה שם בשנת 1958, אך אוצרי המוזיאון אינם יודעים דבר על המוצג. גבי אלז' ביטה דלוגוש שלחה תצלום של הפרוכת ובקשה למידע על האנשים ששמום רקום עליה, מתי הוכנה ונרקמה הפרוכת, וכל פרט נוסף אפשרי. כל הידוע דבר מתבקש להודיע למערכת. השמות הרקומים על הפרוכת:

33 שמות רקומים מימין, והם:

משה אדלער
יחיאל קעסלער
פסח שולבערג
משה סילווערשטיין
אבע לייב פרייווער
פנחס דוד פרייווער
34 שמות הרקומים מצד שמאל של הפרוכת:

לייזיק מיטצשעל
שמעון אליעזר מיטצשעל
אהרן זאב קארענבלום
שלמה זלמן ראזענבלום
יהושע סאמעט
אברהם זלמן לעווין
מאיר ראזענבלאט
דאקטאר יעקב קאף
שרא פיייוויש קאף
סענדער קוסטאנאוויץ
יצחק זאב גאלבערג
חנן הענער העכברג
חיים מענדעל האפמאן
צבי שטערענברג
שמחה דזייקאבס
חיים אברהם טאבענקין
חיים ניידיש
אלעזר ניידיש
מרדכי ניידיש
יאקב יאנג

ארי' לייב נאוויק
אברהם קטלער
הענדיל קאמינסקי
ברוך ליטערמאן
יהודה רובין
איזיק פריינדליך
אשר סילווער
שלמה זלמן פעלער
מתתיהו גרייפער
מלך דזייקאפס
מאיר בונים
דוב בער קוזין
שלום ווייבערג
חנן הענער נאוואק
ברוך גאלאמב
חיים גרינבערג
מענדיל פינקלשטיין
משה הארעוויץ
משה איינאוויץ
שלמה סאדאוויץ
הענדיל יוסף פילער
יעקב פינקלשטיין
חיים רובין
אפרים יצחק שולבערג
חיים לייב שולבערג
אברהם אשר בעס
ברוך בירקין

יוסף פאשוצקי
חיים ראזענבערג
אברהם יהודה באראן
משה הערש קאהן
יוסף דוד קאהן
ראובן ווארץ
שבתי גוטמאן
משה קאף דענטיפ (?)
יעקב קאף
זרח מרדכי גרינבערג
אברהם פעפער
יוסף פלאמפ
מרדכי דייוועס
13 שמות שמתחת לרקמה המרכזית:
חיים קלמן ליטערמאן
יעקב מאוידים
חיים אברהם געטאף
מרדכי נאוויק
אברהם אבא זאקאלין
יהודה ליב זאטאף
צבי הירש ואלט
חיים ישראל קאפלאן
ישראל קאצינסקי
יעקב נאבערג
פייזעל בערמאן
פייזעל ראטשטיין
חיים אברהם ראטשטיין

ה"בונד" הקרקובאי

בין התנועות הפוליטיות שפעלו בקהילה היהודית בעיר בסוף המאה ה-19 וראשית ה-20 היתה גם תנועת "ברית כללית של פועלים יהודיים בליטא, בפולין וברוסיה" ובקצרה - ה"בונד" (איגוד, ביידיש) - תנועה אידאולוגית השואפת לסדר עולם חדש לפרולטריון. בניגוד לתפיסה הציונית, שנוסדה באותה שנה, סברו חברי הארגון הסוציאליסטי היהודי כי הפתרון לבעיית המשך קיומו של העם היהודי הוא באמצעות אוטונומיה תרבותית לאומית בארץ בה ישובו היהודים בגולה, במסגרת חברה סוציאליסטית.

ה"בונד" נוסד בשנת 1897 בוילנה הליטאית ופעל ברוסיה, כולל ליטא ופולין שבתחומי רוסיה הצארית. לאחר מלחמת העולם הראשונה, בשנת 1920, התאחד ה"בונד" שבפולין העצמאית עם המפלגה היהודית הסוציאליסטית שפעלה מ-1905 בגליציה, והחלה לפעול גם בקרקוב. למרות שה"בונד" השתייך לאינטרנציונל הסוציאליסטי, היווה ה"בונד" בקרקוב, כמו בכל המקומות האחרים, ארגון יהודי נפרד מארגונים סוציאליסטיים פולניים, וזאת בשל היעדים היחודיים שלו: חינוך בשפת יידיש שנחשבה על ידי ה"בונד" כלשון הלאומית של העם, מאבק נגד האנטישמיות והגנה עצמית. חברי ה"בונד" בקרקוב ראו את מוצאם היהודי ואת השימוש בשפתם הלאומית, שפת יידיש, כמחייבים

קוראים וכותבים

בגליון יולי 2007 פורסם, בידיעה על "מלגות לסטודנטים ולתלמידים" כי אחת המלגות הוענקה לד"ר אדם קז'מיירצ'יק, אשר חוקר את נושא התנצורת יהודים מקרקוב במאות ה-17 וה-18.

אינני יודע מהם מקורותיו של החוקר, אך הייתי רוצה לידע את הקוראים כי הגיע לידי במקרה ספר מאד מעניין ומרתק שכותרתו "Zasłużone Rodziny Polskie Krwi Niegdyś Żydowskiej". הספר נכתב ב-1939 על ידי מתיאוש מיזס, יהודי קרקובאי, אשר נספה בשואה. בשנת 1991 הודפסה מהדורה חדשה ומעודכנת של הספר, על ידי הוצאת הספרים Wema הוורשאית.

יוסף קדרון

בגליון מאי 2007 התפרסם, באדיבותו של מר בנימין ריכטר (שופט) מתל אביב, תצלום של בני כיתתו (ילדי 1922) בביה"ס "תחכמוני" בקרקוב, תוך זיהוי חלק מן התלמידים.

התצלום הוא כנראה משנת 1929-30, אם להתרשם מגילם של הילדים. בין היושבים לימינו של בנימין ריכטר ילד ששם משפחתו קניגסבון. זהו אחיה של אמי שרה רבקה, יעקב קניגסבון (1922-1991) ששרד את השואה בגטו קרקוב, פלשוב ואושוויץ ובתום המלחמה עבר ממחנה ה-DP בגרמניה לקליפורניה שבארצות הברית, שם נישא והקים משפחה.

בארה"ב החליף יעקב קניגסבון את שם המשפחה ל-Kingsbook, לא הותיר אחריו שום תצלומים מלפני המלחמה וזו הפעם הראשונה שיש לנו תמונה. מאוחר יותר קיבלנו ממר ריכטר תצלום נוסף של דודי.

אמי ז"ל סברה, עד מותה, שפרט לה ולאחיה כל קרוביהם האחרים נספו בשואה. מסתבר, להפתעתנו שלאביה, ליד העיירה Brzesko היו למעלה מ-20 בני דודים בדרגה ראשונה, שניה ושלישית שהיגרו לגרמניה ומערה משם, ואודותיהם לא ידעה דבר. מרביתם ניצלו מכיוון ששם עליית היטלר היגרו ברובם לא"י ולארגנטינה. במאמץ רב ומרתק, רובו באמצעות האינטרנט, הצלחתי לשחזר 7 ענפים של המשפחה. מה שכמובן עזר הוא שם המשפחה הנדיר.

יעקב רוזן, שגריר ישראל בירדן

רישרד לב חבר האקדמיה למדעים

רישרד לב, יליד קרקוב, סוגר מעגל: לאחרונה התמנה לחבר האקדמיה הפולנית לאמנות ולמדעים (Polska Akademia Umiejętności, PAU) השוכנת בקרקוב ברחוב 17 Sławkowska. לב התחנך ולמד היסטוריה וכלכלה בקרקוב, ואחר כך בצרפת. ב-1952 עלה עם הוריו לישראל ועבד ככלכלן, במקביל לכתיבה ספרותית בפולנית ועברית. כמומחה ליחסים ספרותיים ישראל-פולין מוזמן לב, מזה כ-17 שנה, לקונגרסים מדעיים על ההיסטוריה הספרותית, בהם מרצה על נושאים פולונו-יהודים ופולונו-ישראלים.

האקדמיה נוסדה כבר בשנת 1872, בתקופת

שלטונה של המונרכיה האוסטרו-הונגרית בעיר, ופועלת ברציפות מאז. באקדמיה 6 מחלקות: פילולוגיה; היסטוריה ופילוסופיה; מתמטיקה, פיזיקה וכימיה; מדעי הטבע, רפואה, ובשנת 1933 הוקמה מחלקת האמנות. בסגל האקדמיה 475 חברים, מהם 171 הם אזרחי ארצות חוץ אשר נבחרו בשל קשריהם למדע ולאמנות הפולנית. רישרד לב מצטרף, כחבר במחלקה לפילולוגיה ומומחה להיסטוריה של הספרות, לרשימה מכובדת של חברים ישראלים באקדמיה: פרופ' אוריאל ז. ליטאור - רפואה, פרופ' מיכאל סלע, - מדעי הטבע, פרופ' יעקב גולדברג - היסטוריה ופילוסופיה.

רבא"ד מאיר רפפורט זצ"ל

סבא רבא שלי, מאיר רפפורט (1848-1920) צאצא של שבתאי כהן הידוע בכינוי הש"ך, היה רבא"ד (רב אב בית דין) בקרקוב במשך 30 שנים, משנת 1890 ועד לפטירתו בשנת 1920, והוא בן 72 במוותו. טרם כהונתו בקרקוב, שימש כרב בלוקוב, ולפיכך קראו לו ביידיש 'דער ליקעווע רב'. את סבא רבא לא הכרתי, אך היטב אני זוכרת את רעייתו, צרקה מבית מרגוליס, לילדת 1851.

משפחת מאיר וצרקה רפפורט התגוררה בדירה מרווחת, בקומה הראשונה של הבית ברחוב מייזלסה 8, שהיה בבעלותם מיום הקמתו. החדר הגדול ביותר בדירה שימש כבית כנסת. סביב הקירות הועמדו ספסלים, באמצע החדר עמד שולחן גדול, ועל הקיר - ארונות ספרים ושני ספרי תורה. הקירות והארונות היו צבועים לבן. רוב רובם של המתפללים בבית הכנסת היו בני משפחת רפפורט וכמובן ילדיהם של הזוג מאיר וצרקה - סבי אבאלה אברהם ואשתו דודה רויזלה, הבת האלמנה איטה ווייס, הבת מלציה אנגלרד ובעלה משה (כולם אף גרו באותו בית ברח' מייזלסה 8), הבת אסתר לאה פרידמן ובעלה וובציה, הנכדים, בני הדודים משפחת קורץ, השכנים דוד פרנקל והשכן קניגסברג. בני משפחה שגרו רחוק מבית הכנסת הי צועדים רגלית כדי להתפלל בבית הכנסת המשפחתי. גם אבי יעקב, על אף שלא גרנו בקרבת בית הכנסת, הקפיד להתפלל בבית כנסת זה.

הנשים, כולן בנות משפחת רפפורט וביניהן אמי אמליה [מלה] וסבתי חיה גיטל, התפללו בחדר הסמוך לחדר התפילה של הגברים, ורק ביום כיפור התמלא החדר במתפללות שלא מבנות המשפחה.

דורה הנפלד לבית רפפורט

סיור בקרקוב ובקז'ימייז

קרקוב, עירי היפהפיה, מוקפת עצים, וריח היסמין והלילך נישא באוויר באביב. אני זוכר כיצד טיילנו בדרכים צדדיות עוברות על פני אגם, פסלי קופרניקוס, גרוטגר ובלוצ'י. ממשכים ליד מצודת הוואול עליה נישאים ומשקיפים לעבר הויסלה, הקתדרלה, פעמון המלך זיגמונט, מערת הדרקון ופסלו של קושצ'ושקו.

כשעמדת בכיכר השוק, מתחת לארקדות של שוק הבדים, ראית את פסלו של אדם מיצקביץ', כנסיית מריה הבתולה והקפלה הקטנה של אדלברט הקדוש. בלכתך לאורך רחוב גרוז'קה ומשם לסטרדום, ניצב לפניך בניין קולנוע "וורשה" והמון רב מצטופף ובא לשמוע את האורח שבא לביקור בעיר, את זאב זיבוטינסקי. אתה ממשיך וחוצה את רחוב דז'יטלה ומגיע לליבו של הרובע היהודי, לקז'ימייז.

כאן היה הפונדק של מר תורן, ופה בית הדירות של מר סוסר עם החצר הענקית שבתוכו, שהיוותה השראה ל"אל מלא רחמים" של ויקטור גומליצקי. כאן התקיימו האסיפות הציוניות, בהן שאג הקהל כנגד עוולות העולם.

אתה ממשיך בדרך ועובר רחובות צרים כמבוכ, הנקראים על שמם של דמויות בהיסטוריה היהודית: יעקב, יצחק ואסתר. והנה רחבת שירוקה שבה התקיים שוק הפשפשים. "אם כל שווקי הפשפשים" אפשר היה לקרוא לשוק הזה. ברחבה זו נמצא בית הכנסת של הרמ"א ובית הכנסת "אלטה שול". בפנת הרחובות בז'יזובה ופודבז'יזה, שוכן בית הספר העברי, היסודי והתיכון המכונה גימנסיה. שמות הרחובות הם על שמם של עצי הליבנה למרות שאין כאן עצי ליבנה. באוויר נישא ריחו המגרה של הלחם הטרי הנאפה במאפיית מר בייגל.

בגימנסיה למדו בשפה העברית: תנ"ך, היסטוריה של העם היהודי וספרות. התלמידים הגיעו לבית הספר ממקומות מרוחקים: דבניקי (Debniki), פרדניק (Pradnik), קרוודז'ה (Krowodrza) ואפילו מויליצ'קה (Wieliczka). התשלומים לבית הספר היו צנועים, ומחסור בכסף לא מנע מאף אחד את הכניסה לביה"ס. זה היה גן עדן שבו התלמידים חשו בטוחים, חופשיים, עומדים על קרקע מוצקה ושרויים באשליה שכך ימשך לעד.

ברחוב מיודובה עמד בית הכנסת הפרוגרסיבי ה"טמפל". הרב והדרשן היה ד"ר יהושע טהון, חבר הפרלמנט ומנהיג ציוני. בקרבה היו בתי כנסת נוספים: פופר, קופה, יצחק והגבוה. ברחוב אוז'ישקובה 7 היו משרדי ההוצאה לאור ובית הדפוס של העיתון היהודי היומי בפולנית, "נובי דז'ייניק". לרבים מהקוראים היה זה המקור העיקרי למידע על אירועים בפולין, בפלשתינה ובכל העולם. ברחוב בוכנסקה 7 שכן התיאטרון היהודי שברפרטואר שלו, הציגו להקות רבות ומפורסמות מכל פולין. אחת מהן הייתה להקת וילנה של יוהנס טורקוב שהציגה את י.ל. פרץ, פלום עליכם, גולדפדן ואנסקי. מעבר לפנים ברחוב סקבינסקה היה מושב ה"קהל" – בית מועצת הקהילה היהודית.

אחד ממרכזי החיים היהודיים בקרקוב היה אצטדיון הספורט של מועדון "מכבי". האצטדיון שימש למשחקי כדורגל בקיץ ומגרש לגלישה בסקי בחורף. שנה אחת הייתה שנת ניצחון כאשר קבוצת הכדורגל "מכבי" ניצחה את קבוצת "קרקוביה" 1:0. למרות שהאירוע היה חד-

פעמי, שום קרקובאי לא שכח זאת מעולם. קבוצת הנשים של מועדון מכבי בענף פולו מים זכתה בכמה תחרויות יוקרתיות, והיתה בלופת פולין. בחגים היהודים ובמיוחד ב"ג בעומר, הובילה תזמורת הגימנסיה את בית הספר לאצטדיון, כשהיא נושאת דגלי כחול לבן.

לא הרחק מהאצטדיון היו המועדונים של תנועות הנוער: "השומר הצעיר" שהיה אז קרוב מאוד לקומוניזם, "השחר", "עקיבא", "גורדוניה", "מצדה" ו"ביתר". צעירים רבים היו אז מאוד אידיאולוגים וחדורי אמונה, בעוד האחרים בילו את זמנם בבארים ובבתי קפה.

רחוב שפיטלנה שמחוץ לקז'ימייז, נחשב לרחוב יהודי לא רק משום שהיה בו בית כנסת, אלא בעיקר משום שהתפתח בו שוק של ספרים יד שנייה. משפחות ידועות כמו טאפט וסידנס, עסקו במסחר הספרים המשומשים שהיה כמעט כולו בידי ידיים יהודיות כמו מסחר הנעלה ושענות. בכל שנה בראשית שנת הלימודים, התרחש ברחוב קרנבל שלם סביב רכישת ספרי לימוד שהתנהל גם על המדרכות וגם בחנויות. סטודנטים ותלמידים בכל הגילאים הסתובבו פה, קנו, מכרו והחליפו ספרים ישנים בחדשים והיה הרבה כיף בכל הפעילות הזאת.

רחוב דז'יטלה הוביל מהויסלה לפסי הרכבת כשהוא עובר על הגשר בג'ורסקי. משפחות יהודיות רבות גרו בבתיים שלאורך הרחוב. עד היום אני זוכר את שמותיהן: איינהורן, יוהנס, לופטגלס, ליפשיץ, בלאודר, זונטג, פולמן, אורנשטיין, רקובר, ויסברוד, הולצר וכמובן משפחת שניידר, 9 אחים ספורטאים ובעלי בית החרושת לסודה.

ברחוב ברק יוסלביץ' 5 גר המשורר הקרקובאי הידוע, הנגר מרדכי גבירטיג. אני זוכר אותו כדק גזרה ונחבא אל הכלים. איש לאו שיער אז שלאחר מותו, שמו יינשא בפי כל. הוא היה זמר עם אוטנטי, היתד של הרחוב היהודי. שירו הידוע ביותר "שריפה בעיירה" נכתב בשנת 1936, לאחר הפוגרום בפשיטק. שנים לאחר מכן, הושר השיר בגטו והפך להמנון. כאשר הוכרז לעזוב את ביתו הוא שר: "היי שלום קרקוב היי שלום – סוס ועגלה מחכים לי ברחוב. אני מובל החוצה כמו כלב – האם אראה אותך שוב קרקוב? מקום זה כה קרוב אלי. לבי בכה על קבר אמי ודמעותיי זלגו על קבר אבי באדמה מקודשת זו". לגבירטיג היו שתי בנות אהובות ולאחת מהן הוא הקדיש את השיר ריז'ולה. הוא נרצח עם בנותיו ע"י הגרמנים ביוני 1942. לאחר המלחמה שיריו נאספו, הודפסו, הוקלטו והפכו למורשת הגבורה היהודית בקרקוב.

היה לנו שכן סנדלר, שמו פישר, והסנדלריה שלו הייתה בקומת הקרקע. גרנו אז בבית ברחוב ברק יוסלביץ' פינת סן סבסטיין. הסנדלר חי עם משפחתו בדירה קטנטנה של חדר ומטבח שהיו בסוף גרם מדרגות לולייני, בחלקו האחורי של הבניין. הוא רצה בת והוליד בנים, ולא הפסיק עד שנולדה בתו. בתו הגיעה לאחר שנולדו לו 6 בנים: ינקיל, השיק, זיווק, ברק, שמוליק, משה ורק אז נולדה סביצה. מכולם רק שמוליק (שלומיק) שרד.

פגשתי אותו בקרקוב לאחר השחרור והוא ספר לי את סיפורו: הוא ניגן עם תיבת נגינה במורדות כנסיית סנט. קתרין וזמזם מנגינה חסידית, האחת והיחידה שהכיר. הוא הסתובב מלוכלך, לבוש סמרטוטים ועיניו עצומות כעיוור,

אולם מה שראה היה יכול למלא כרכים שלמים. נרדף ע"י עכברושים, ישן במרתף בתוך ארגז קרטון והתנסה בעיתונים ישנים. בכל אותה העת, מעולם לא פתח את פיו על מנת לדבר עם נפש חיה. לעיתים אנשים טובים זרקו לו מטבע או פרוסת לחם ובלילות, חיפש וגנב מזון. בהזדמנות הראשונה לאחר המלחמה הוא נסע לפלשתינה ונפל מכדור מצרי בחזית המצרית, בשנת 1948 במלחמת השחרור. זהו ילד יהודי בן זמננו.

אני זוכר את הצגת קבורתו של המרשל פילדסוסקי במאי 1935. מסע הלוויה עבר בעיר ונסע לקתדרלה בוואול. ראיתי את התהלכה מחלונות משרדם של האחים ספיר שבמרכז העיר. הם היו סוכנים של הפיס הלאומי, שהלוגו שלו היה: "מחפש מזל! הוא מגיע ברגע". מאחורי ארון המת צעדה פמליה ובה מכובדים מכל אירופה וביניהם, המרשל הרמן גרינג לבוש במדיו המצוחצחים ועונד במדליות. את קרקוב ייצגו ראש העיר היהודי המומר קפלנר-קפליצקי, לוחם לשעבר בבריגדה של פילדסוסקי וגנרל ברנד מונד, מפקד חיל המצב. הם היו היהודים היחידים בכל השורה. בכל האירועים הממלכתיים בקרקוב ראינו שילוש מזור: הארכיבישוף ספיאה נתמך ע"י שני יהודים – קפליצקי ומונד. בתהלכה הזאת נפקד מקומו של הארכיבישוף כי התנגד בתוקף לקבורתו של פילדסוסקי. המדינה הייתה שרויה אז באבל עמוק ואמיתי. האב הגדול האחד והיחיד, היה אהוב ביותר ורבים חשו בחיו שגורל האומה נמצא בידיים בטוחות ועכשיו לאחר מותו, השתלט חוסר הביטחון.

אני זוכר את בכיו של אבי כשנודע דבר מותו של פילדסוסקי. נדהמתי מתגובתו משום שמימי לא ראיתי בוכה. ליהודים הייתה תחושה משותפת שפילדסוסקי, יריבו של האנדקי דמובסקי, יגן עליהם מפני האכזריות המופרזת של האנדקים ועם מותו, ההיסטוריה תחזור על עצמה. ואמנם, הכתובת שהייתה רשומה על הקיר התרחשה.

הקרקובאים היו גאים בעירם, תרבותם והמסורת שלהם. אזרחי וורשה, לודז' ולבוב, הסתכלו עלינו מלמעלה, פרוכינציאליים, מסכנים ונלעגים. נכון הוא שבשעה 22:00 ננטשה העיר, ותושביה חזרו בריצה הביתה, לפני שהאש באח כבתה ושוערת הבית תבקש מהם 20 גרושי בעבור כניסה לביתם לאחר השעה 22:00. על זה נאמר, כשקרקובאי אמיתי מזמין אותך לביתו הוא אומר: "בוא לבקרנו לאחר ארוחת הערב. נכבד אותך בכוס תה טרי שחלטנו הבוקר".

בביקורי הראשון בקרקוב לאחר המלחמה, הלכתי לבקר את רחוב מגורינו. אך רק בביקור נוסף, עזרתי אומץ להיכנס אליו ולראות האם נותרו הרהיטים הישנים? הבית עדיין עמד צופה מעל חגורת הגנים הציבוריים שעטפה את הרובע היהודי המשגשג. נכנסתי לתוך חדר המדרגות החלול והאפוף בריח חמוץ של עוני. הדלקתי גפרור והארת את רשימת הדיירים בכדי לבדוק מי גר בדירה מס. 4. תוך שאני מתלבט כיצד לדפוק על הדלת ולהתנצל על התפרצותי, נפתחה אחת הדלתות בקומת הקרקע. גבר הסתכל עלי ושאל בתוקפנות: האם איבדת כאן משהו? אין כאן שום דבר בשבילך!

מתוך *Cracow, Bless its Memory*
של רפאל שרף, תרגמה מאנגלית נורית אשכנזי